

Lesbrief 40 – Johannes Cassianus

Jaar 1

Laurence Freeman, OSB

Thomas Merton noemde Johannes Cassianus 'leraar van het geestelijk leven voor monniken – de bron voor allen in het Westen'. Cassianus bracht ook John Main terug op het pad van de contemplatie. Waarschijnlijk werd hij omstreeks 360 A.D. geboren in wat tegenwoordig Roemenië is. Toen hij later ging bidden, werden zijn afleidingen op zijn minst gedeeltelijk veroorzaakt door de verhalen en gedichten die hij in zijn jeugd bestudeerde. We zouden ons dus kunnen voorstellen dat hij goed geschoold was. Als jonge man, misschien net twintig, reisde hij naar Palestina en trad daar in een klooster. Later ervoer hij dat het geestelijk klimaat hier onrustbarend lauw was voor de vurigheid die nodig is voor de geestelijke voortgang, waar Cassianus en veel van zijn tijdgenoten hevig naar verlangden. Het monasticisme in Palestina stond bekend om zijn vele lange gebeden en de buitensporige uiterlijkheden. De Egyptische monniken trokken daarentegen massa's serieuze zoekers en geestelijke toeristen aan. De geestelijke woestijnvaders en –moeders van Noord-Egypte – de abba's en de amma's – waren niet geïnteresseerd in toeristen of in roem, maar enkel in zelfkennis ('kostbaarder dan de kracht om wonderen te doen') en de kennis van God. De monniken zeiden dat ze vluchtten voor bisschoppen en vrouwen om de verlokkingen van een kerkelijke status en van het vlees uit de weg te gaan. Typerend is dat de amma's, waarvan sommigen een leven als prostituee geleid hadden, hun wijsheid niet zo goed vastgelegd hebben als hun mannelijke equivalenten. Maar we weten uit meer dan één verhaal dat ze zichzelf op gelijke wijze respecteerden en zo werden ze ook beschouwd door hun tijdgenoten.

De monastieke Woestijnbeweging die ervoor zorgde dat Cassianus zijn gemeenschap te Bethlehem verliet en waar hij ongeveer twintig jaar dronk uit de zuiverste bron van geestelijk wijsheid in zijn dagen, was een lekenbeweging. De monniken vonden hun manier van leven in essentie niet superieur aan die van hen die getrouwd waren. Ze konden er zelfs niet helemaal uitkomen of het gemeenschapsleven beter was dan leven in eenzaamheid. Als je alleen bent, wiens voeten was je dan? Ze waren Christenen. En ze leefden de paradoxen van het Evangelie. Hun legendarische pionier, de woestijnvader Antonius Abt, had als jonge man afstand gedaan van zijn bezittingen en huis om zelfs nog dieper door te dringen in de eenzaamheid en onherbergzame onderkomens dan de Keltische monniken van Skellig Michael, een steile rots acht mijl buiten de kust van Kerry (Ierland), een eeuw of wat later deden. Het 'Leven van Antonius' door Athanasius is een Jungiaans banket van een midlife crisis van een hartstochtelijke ziel die naar die integratie, individuatie en zelfkennis verlangde die ze heiligheid noemden. Net als in andere periodes van

verwarrende kleingeestige achteruitgang en pessimisme werd men ook nu – de tijd waarin Augustinus 'De stad van God' schreef – teruggeworpen op de zoektocht naar fundamentele menselijke zingeving.

Nadat Cassianus zijn dorst in de woestijn had geleest, werd hij daaruit verdreven door heftige theologische twisten. Eerst naar Constantinopel, waar hij tot deken gewijd werd en daarna naar Rome waar hij priester werd. Zijn laatste verblijfplaats was Marseille waar hij een dubbelklooster voor mannen en vrouwen stichtte. Op verzoek van de plaatselijke bisschop, die zich bezig hield met het intomen van de meer buitenissige aspecten van de monastieke beweging die zich daar uitbreidde, schreef Cassianus drie grote werken. 'De Onderwijzingen', dat zich meer concentreerde op de uiterlijke maatstaven die een leven dat ontaard was door de acht voornaamste dwalingen (later werden deze de zeven dodelijke zonden genoemd) moesten hervormen. Een 'Verhandeling' tegen de Nestoriaanse ketterij laat zien hoe orthodox hij was, maar hij struikelde ook enigszins over de vraag hoe de vrije wil zich verhoudt tot de genade en botste met Augustinus. Als gevolg van deze werken wordt hij geëerd met een feestdag in de Westerse kerk op 29 februari, mede doordat Benedictus, Aquino en Dominicus op bijzondere wijze door hem geïnspireerd waren. Maar in de Oosterse Kerk wordt hem volledig eerbetoond toegekend.

Zijn derde en grootste bijdrage aan de westerse spiritualiteit en de praktijk van het mystieke leven zijn zijn 'Gesprekken met de Vaders'. Benedictus liet zijn monniken hier elke dag naar luisteren. Ze zijn gegoten in dialoogvorm met enkele woestijnvaders en combineren een scherpzinnig psychologisch inzicht met theologie en schriftuurlijke wijsheid. Door de bemiddelende invloed van Evagrius, de meest intellectuele van de woestijnvaders, dringt de leer van Origines de ideeën van Cassianus binnen en komt hij tot zijn eigen karakteristieke inzicht t.a.v. oratio pura, zuiver gebed. Volgens deze wijsheid is het praktische doel van het leven van de monnik eenvoudigweg te komen tot een staat van voortdurend gebed. Analyserend zegt hij dat er een onmiddellijk en een hoogste doel is, zuiverheid van hart en ten tweede het Koninkrijk van God. In de woestijnspiritualiteit is de vergelijking eenvoudig en evenwichtig: volmaakte liefde is gelijk aan zuiverheid van hart is gelijk aan zuiver gebed.

Het probleem is de 'demonen'. Deze zorgvuldig geobserveerde neigingen en geestesgesteldheden werden geordend in een psychologisch-spiritueel systeem, dat laat zien hoe ze successievelijk verschijnen, geduldig verdragen kunnen worden en uiteindelijk door ascetisme, geestelijke vriendschap, voorzichtigheid en zelfkennis beheerst kunnen worden. Natuurlijk staan we tot het bittere einde toe bloot aan verlokkingen – volmaaktheid is geen staat die we permanent kunnen behouden – en in feite is dit ook nodig voor onze groei. De acht voornaamste dwalingen zijn ons bekend in onze huidige cultuur, waar obesitas (gulzigheid), pornografie (begeerte), geld (inhaligheid), geweld (woede), stress en depressie (lusteloosheid en droefheid) en roem (trots en hovaardij) onze gedachten, fantasieën en krantenkoppen domineren. Voor zowel toen als nu geldt, dat gebed de remedie is.

'De Gesprekken' draaien om twee leringen (Gesprek 9 en 10) over Gebed door Abba Isaac. In de eerste van de twee wordt de diversiteit van het gebed geanalyseerd en worden enkele basis principes beschreven. 'We moeten onszelf voorbereiden op de tijd van gebed om die biddende persoon te worden, die we verlangen te zijn. Want de geest wordt in het gebed gevormd door de gesteldheid die eraan voorafging Elk gebed beweegt zich naar dat 'vurige en woordloze gebed' toe dat 'elk menselijk begrip overstijgt' en de vereniging in en met Christus is. Cassianus verwijst naar de autoriteit van Antonius om er op aan te dringen dat, in deze staat, het zelfbewustzijn tenslotte achtergelaten moet worden, omdat 'het geen volmaakt gebed is, wanneer de monnik zichzelf of zijn gebed begrijpt'.

Taaie materie. En Cassianus is terecht geïmponeerd door Abba Isaac. Maar dan klaagt hij dat hem niet wordt getoond hoe hij dit moet bereiken. Isaac prijst hem omdat hij deze allerbelangrijkste vraag stelt. Isaac's volgende gesprek onderwijst de 'formula', dat het monologisch (éénwoordelijk) gebed van het Westen werd, zoals het Jezusgebed dat later in het Oosten werd. Hij beval de regel 'Oh God, kom mij te hulp' aan, welke St. Benedictus – ongetwijfeld ter ere van Cassianus – aannam als het openingsgebed van het opus dei of Goddelijke Officie. De 'formula' laat alles wat zich in de drukke geest en roerige gevoelens bevindt, verdampen tot eenvoud en zuiverheid. Het onophoudelijk en constant herhalen, stelt ons in staat 'af te zien van de rijkdom aan gedachten en verbeelding' en door armoede van geest te komen tot zuiverheid van hart. In een toegevoegde noot aan het 'Gesprek' beschrijft Isaac de meest voorkomende geestesgesteldheden, die iemand die regelmatig het contemplatief gebed beoefent, ervaart – van euforie tot depressie, van verstrooiing tot slaperigheid, angst en rusteloosheid. Door dit alles heen wordt de 'formula' een betrouwbare gids naar het doel. Het blijft bij ons in 'voor- en tegenspoed', en komt tenslotte het hart binnen waar het steeds herhaald wordt, zelfs tijdens de slaap, en het ontwaakt met ons in de morgen. 'Laat het je steeds begeleiden', zegt hij, vooral bij het begin en het eind van alles wat je doet.

Dit gebed onderscheidt zich van, maar is onlosmakelijk verbonden met, de lectio of schriftlezing, die – zoals Cassianus zegt – zelfs voedender wordt en verlichtend, omdat het resultaat van deze 'formula' tot armoede van geest leidt, die onze aandacht concentreert en verenigt. Hij voegt eraan toe dat het niet zo gemakkelijk is als het klinkt, maar dat de vruchten, die uit dit werk voortvloeien het meer dan waard zijn. En, vooruitlopend op een lange en onafgebroken traditie, die vanuit de woestijn naar onze eigen dorre tijd toegestroomd is, merkt hij op dat dit een eenvoudig 'formaat voor beginners' is: en dat door zijn wezenlijke deugdelijkheid niemand – zowel monniken als lichtekooien – buitengesloten wordt van het universele doel: de zuiverheid van hart.

(Vertaling: Mariejan de Lange)